

ДІАЛЕКТИКА ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ВЛАДИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті досліджується проблема впливу відносин власності та економічної влади на формування конкурентних переваг економіки України. Йдеться про те, що сучасна система відносин власності та економічна влада в нашій країні неспроможні сформувати такі переваги. Для розв'язання проблеми потрібно забезпечити розвиток в країні як всієї системи відносин власності, так і економічної влади. Насамперед про розвиток інтелектуальної власності, на основі чого потрібно забезпечити удосконалення відносин корпоративної власності, власності у сфері фінансів та у аграрному секторі економіки. Особлива роль у формуванні конкурентних переваг економіки України відводиться державі (державній власності, державній владі).

Ключові слова: відносини власності, економічна влада, діалектика відносин власності, діалектика економічної влади, конкурентні переваги.

Трансформаційні процеси в Україні все більше свідчать про надзвичайну складність і суперечливість суспільного розвитку в період формування нового економічного базису суспільства. Дія економічних законів в цей час наштовхується на протидію суб'єктивістських сил, групових та індивідуальних інтересів, вплив економічних інтересів соціальних груп, регіонів, міжнародних економічних сил. В Україні спостерігається глибоке порушення вимог об'єктивних економічних законів, а суспільна практика деформується настільки, що стає непереборною силою на шляху до економічного і соціального прогресу. Після двадцяти одного року трансформації економіка України так і не вийшла на рівень 1990 року. ВВП України у 2011 р. складав лише 69,3% відповідного показника 1990 року [1, с. 30].

Особливо на низькому рівні знаходиться соціальна ефективність економіки України. У 2011 р. 20,2% населення України мало місячні грошові доходи в межах до 1020,0 грн., а близько 39,0% – в межах від 1020,1 – 1560,0 грн. В середньому на душу населення доходи в місяць нижче прожиткового мінімуму мали 13,7% домогосподарств, а на селі – 23,5% [1, с. 397]. Населення України за 1995-2011 роки скоротилося з 51,1 млн. осіб до 45,5 млн. осіб [1, с. 527].

Нашу економічну систему називають олігархічною і антисоціальною. В країні панує тіньова економіка, розвивається корупція, поглиблюється майнове розшарування. За конкурентоспроможністю Україна займає "почесне місце" серед малорозвинутих країн світу.

Виникає питання: чи обгрунтовано ставити завдання формування конкурентних переваг економіки України? Відповідь, ми переконані, однозначна: "так". Наша країна має значну кількість як всіх видів ресурсів, так і достатній економічний, науково-освітній, матеріально-технічний і кадровий потенціал, щоб позитивно розв'язувати цю проблему. Окремі її сторони розкриваються у працях В.Базилевича, З.Варналія, А.Гальчинського, В.Гейця, О.Гоша, П.Єщенка, Я. Жаліло, Б.Кваснюка, Т. Ковальчука,

І.Лукінова, С.Мочерного, О.Онищенко, Б.Пасхавера, Ю.Пахомова, В.Рибалкіна, А.Чухно, В.Юрчишина та інших вчених-економістів.

Ми ставимо за *мету* розглянути проблему формування конкурентних переваг економіки України на основі створення адекватних відносин власності та економічної влади. Вихідними теоретичними положеннями при цьому є: 1. Власність на засоби виробництва є основою економічної системи, яка зумовлює її характер і зміст. 2. Рівень прогресивності відносин власності створює відповідні умови для розвитку як продуктивних сил, так і всієї системи економічних відносин. 3. Система відносин власності, що формується, має, з одного боку, відобразити прогрес продуктивних сил, науки і техніки, а, з іншого, відкрити простір для їх розвитку. 4. В практиці відносин власності (система відносин власності) проявляються через економічну владу, адже саме вона втілює в собі вимоги "об'єктивного" і "суб'єктивного", є полем дії економічних суб'єктів. 5. Поняття "відносини власності" ("власність") і "економічна влада" доцільно розглядати у взаємозв'язку, тобто як систему, в якій основою (вихідним відношенням) є "власність".

Дослідження проблеми в такій площині створює умови при обґрунтуванні ресурсно-інноваційного, соціально-економічного і матеріально-технічного потенціалів, що мають забезпечувати формування конкурентних переваг економіки України, повніше використовувати принцип системності, виявляти можливості, які виникають в результаті взаємодії причинно-наслідкових факторів, змісту і форми, матеріального і суб'єктивного. Характер і прогресивність діючої системи відносин власності проявляється в економічній і соціальній ефективності економічної влади. Отже, найглибші корені формування ефективної економічної влади ми маємо шукати не на поверхні самої влади і тим більше не в характері суб'єктів влади, а у відносинах власності. З іншого боку, всякий прогрес у самій економічній владі розширює можливості розвитку і прогресу відносин власності. Таким чином, діалектика відносин власності та економічної влади стає внутрішньою силою соціально-економічного прогресу, в результаті чого не тільки прискорюється та стає повнішим мобілізація конкурентних переваг економіки України, а й створюються нові переваги, що відповідають останнім досягненням науково-технічного і соціального прогресу.

Важливим методологічним підходом в дослідженні проблеми формування конкурентних переваг економіки України в умовах приведення у відповідність відносин власності та економічної влади на основі внутрішньої діалектики їх взаємозв'язку та з урахуванням взаємозв'язку з продуктивними силами суспільства є виокремлення *найголовніших ланок* розв'язання цієї проблеми в сучасних умовах економічного розвитку України.

Насамперед, простежимо логіку змін відносин власності та економічної влади в Україні, а також наслідки цього процесу з точки зору створення можливостей формування конкурентних переваг національної економіки. У зв'язку з цим можна зробити такі висновки.

Перше. В Україні в процесі переходу до постсоціалістичної (ринкової) економічної системи відбулися докорінні зміни у відносинах власності на засоби виробництва. Це стало підґрунтям для формування нового типу економічної влади. Відбулася

перебудова всіх інститутів господарського механізму національної економіки. Проте ефективність нової соціально-економічної системи є досить низькою.

Друге. Те, що в нашій країні склалась низькоефективна соціально-економічна система, стало результатом необґрунтованих змін у відносинах власності, що здійснювалися, в перехідний період. Роздержавлення і приватизація, як засоби створення цієї системи, здійснювалися в контексті руйнівної неоліберальної моделі розвитку і в темпі "шокової терапії", яка прискорювала і робила більш глибокою руйнацію вітчизняної економіки. Один із дослідників української приватизації І.Панченко, пише, що "на початку, і на марші, і на підході не існувало осмисленої концепції приватизації, невідома вона і тепер (як не було і немає, коли взяти проблему ширше, економічної моделі розвитку, є тільки самі непрямі: недавні неоліберальні метання, державно-капіталістичне будівництво тепер, суто національного крою)" [2, с. 51].

Третє. Економічне становище України погіршувалося тим, що тут небачених масштабів набуло первісне нагромадження капіталу, основними формами якого стали: пограбування економіки в результаті роздержавлення і приватизації; масове скуповування акцій та сертифікатів у населення з метою заволодіння підприємствами, банками і т.п.; перерозподіл багатства з допомогою інфляції; знецінення заощаджень населення; самовільне захоплення земель, земельних родовищ, ресурсів; масове розкрадання державного майна; штучне зниження заробітної плати та її несвоєчасні виплати; спекулятивне завищення цін; встановлення високих процентних ставок; спекуляції на споживчому ринку; несплата (неповна сплата) податків; використання тіньових схем в експортно-імпорتنих операціях та ін. [3, с. 23].

Четверте. В результаті здійснених перетворень підприємства України не тільки не отримали ефективного власника, а й була розбалансована економічна влада. Розбіжність інтересів посилювало базу стихійності у використанні виробничого потенціалу, трудових та природних ресурсів.

Отже, загальний висновок однозначний: система відносин власності і економічна влада в Україні, що склалися в трансформаційний період, є неефективними і в такому вигляді не можуть забезпечити ні модернізацію економіки, ні сформувати її конкурентні переваги.

Забезпечення формування конкурентних переваг економіки України має опиратися на "конкурентні переваги" самих відносин власності, а далі і на високоефективну економічну владу, зумовлену цими відносинами.

На нашу думку, найголовнішими ланками, що концентрують розв'язок проблеми досягнення конкурентних переваг економіки України в контексті діалектики відносин власності і економічної влади, є ті центри економіки і економічної системи, які здатні найповніше акумулювати можливості сучасної науки і техніки, сконцентрувати економічні зусилля суспільства, забезпечити раціональне використання ресурсів, передових технологій і світового досвіду, привести в дію резерви, що криються в організації і управлінні виробництвом. Під цим кутом ми маємо спрямовувати подальше реформування (чи докорінну зміну деяких форм) відносин власності і економічної влади.

1. Новий інститут власності в Україні має втілити в собі весь прогрес тих тенденцій і змін у продуктивних силах, які пов'язуються із сучасною НТР. Саме в

цьому заключається філософія адекватних змін відносин власності і продуктивних сил суспільства.

НТР зумовила і зумовлює революційні перевороти у продуктивних силах національних економік, інтенсивно проникає у відносини привласнення, змінюючи їх організаційні і економічні форми, створює нові і розвиває діючі інститути економічної влади. Сучасна хвиля НТР проявилась у нових потребах до розвитку техніки, переході від індустріальних до інформаційних і нанотехнологій, інтелектуалізації та інноватизації економіки, зростанні ролі людини, людського і соціального капіталу. Тому підвищується в першу чергу роль не традиційних факторів виробництва – землі і капіталу, – а інформації і знань, які примножують розумові потенції людини, інтелектуалізують виробництво і втілюються в нових поняттях – "інтелектуальна власність", "інтелектуальний капітал", "інтелектуальний продукт" [4, с. 9].

Інтелектуальна власність сьогодні має стати центральною ланкою реформування всієї системи відносин власності в Україні. Саме з нею пов'язується забезпечення першочергових умов формування конкурентних переваг національної економіки. Інформація і знання виступають активним чинником виробництва, підводять під економіку інноваційну основу, інтелектуалізують виробничу діяльність, виступають основою формування інноваційного капіталу. Ось чому інтелектуальна власність має бути і провідним фактором формування економічної влади. Адже володіння інтелектуальною власністю є пріоритетним у формуванні владних функцій суб'єкта економічної влади.

Таким чином, формування конкурентних переваг економіки України в першу чергу має пов'язуватися з розвитком інтелектуальної власності і "інтелектуальної" економічної влади. На це мають бути спрямовані зусилля всіх суб'єктів економічної влади і, насамперед, держави.

2. Важливою ланкою (фактором) формування конкурентних переваг економіки України є корпоративна власність, на якій утверджується корпоративна влада і корпоративне управління. Сьогодні корпорації стають центрами інноваційних змін, відбувається рух до корпоративної економіки.

Однак, в Україні склався такий корпоративний сектор, який значно поступається передовим зарубіжним зразкам. Це сектор, що втілює в собі результати стихійного формування, а тому є неефективним і переповнений внутрішніми протиріччями (між дрібними і великими акціонерами, між акціонерами і управлінською верхівкою, між корпоративними структурами і державою тощо). У наших корпораціях відсутня концентрація капіталу в сфері передових технологій, а тому вони в більшості неконкурентоспроможні і технологічно малоперспективні.

Для України нагальним завданням є удосконалення корпоративної власності і корпоративної системи управління, підвищення ефективності функціонування акціонерних компаній, перетворення їх на ефективних власників. Надзвичайно актуальним є демократизація корпоративної власності та її соціалізація.

3. Формування конкурентних переваг економіки України досягає своєї мети тоді, коли воно охоплює всі ланки суспільного відтворення. За таких умов особливого значення в розв'язанні поставленої проблеми набувають відносини власності у сфері

фінансів і грошового обігу, на основі чого виникає фінансова влада. Об'єктами власності та фінансової влади тут становляться вартісні форми продукту, а відповідними інститутами є гроші, права власності, фінанси, заощадження та нагромадження, бюджет, фінансові трансакції (кредитування, інвестування, страхування) та ін. Для забезпечення конкурентних переваг вітчизняної економіки важливим є досягнення взаємоузгодженості феноменів грошей та фінансів, способів їх мобілізації, розташування та спрямування, структуризація прав власності, фінансових організацій, фінансових трансакцій та їх інструментів, специфікації доходів та ризиків тощо [5, с. 246]. На нашу думку, для України надзвичайно актуальним є зміцнення державних фінансів, які б забезпечували потреби суспільного відтворення в умовах модернізації економіки, формування інтелектуального капіталу та високі соціальні стандарти життя українського народу. Важливим є інтеграція зусиль центральної фінансової влади з фінансовим та промисловим капіталом.

4. Особливе значення у формуванні конкурентних переваг економіки України має система "відносини власності – економічна влада", що функціонує в аграрному секторі економіки. В цьому секторі створюється значна частина ВВП країни. Частка валової доданої вартості сільського господарства у загальному обсязі валової доданої вартості національної економіки у 2011 р. (за попередніми даними) склала 9,6 % [1, с. 138]. У витратах на кінцеве споживання домашніх господарств України витрати на споживання сільськогосподарської продукції у 2011 р. були на рівні 13,1 %. У експорті товарів та послуг сільське господарство країни у цьому році становило 6,1 % [1, с. 46-47].

Але значення аграрного сектора вимірюється насамперед його високою соціальною спрямованістю. Саме тут створюється основна частина продовольчого фонду країни – основи основ життя людини. Вітчизняне сільськогосподарське виробництво є експортно-потужним, створює широке поле для зайнятості населення. А село (сільська місцевість) – це осередок традицій та історичної культури народу.

У трансформаційний період, як підтвердив власний результат, реформування сільського господарства в Україні здійснювалося на антинауковій основі. У зв'язку з цим відбулася необґрунтована деконцентрація сільськогосподарського виробництва, великі втрати продуктивних сил. Виникло розбалансування відносин власності на селі, виведення землі із державного землеволодіння, усунення контролю над її використанням. Сільськогосподарське виробництво втрачає риси комплексності, підірвана галузь тваринництва, рослинництво розвивається на основі монокультури. Зруйновані великі сільськогосподарські комплекси, типовим стало "вимирання" сіл. В аграрному секторі України утвердилися несправедливі і економічно необґрунтовані розподільчі відносини.

Формування конкурентних переваг економіки України, безумовно, потребує докорінної перебудови соціально-економічних відносин аграрного сектора. Центральною ланкою його "оздоровлення" є позитивне розв'язання проблеми власності на землю. Першочерговим нині є охорона прав суб'єктів власності на землю, визначених нашим законодавством [6, с. 32]: громадян та юридичних осіб (землі приватної власності), територіальних громад (землі комунальної власності), держави (землі державної власності); недопущення розбазарювання та скуповування

земель, незаконної приватизації ("прихватазації") тощо. При цьому держава має забезпечити рівність прав всіх суб'єктів власності на землю.

Чи потрібно в Україні створювати вільний ринок землі? Це питання є наріжним каменем сучасної економічної влади. Враховуючи всі обставини та особливості функціонування нашої аграрної сфери, ми робимо застереження, що існує великий ризик втрати національного контролю над землею при впровадженні інституту вільного ринку землі, а також спекулятивного, антинародного її використання. Найдоцільніше було б зберегти конституційне положення про право Українського народу на землю. Верховним власником землі від імені Українського народу має бути держава (державні органи). Окремі ж суб'єкти господарювання на приватно-орендній основі користуються землею та входять у економічні відносини з державою щодо її використання.

Запропонована схема землеволодіння і землекористування в Україні забезпечить широкий простір для розвитку великого сільськогосподарського виробництва, поскільки гарантує економічну стабільність виробництва, зменшує конкурентні ризики, створює умови для розвитку колективних форм господарювання на землі, різноманітних об'єднань, асоціацій, а також фермерства. Суспільство матиме модель регульованих ринкових відносин в аграрному секторі, де основним об'єктом ринкового обігу буде не земля, а сільськогосподарський продукт.

5. Особливим видом сучасної економічної влади є державна. Матеріальною основою цього виду економічної влади є державна власність та державні фінанси. Сьогодні немає однозначних поглядів на широту владних функцій держави. Досить поширеною є концепція ліберальної моделі економічної системи, в якій економічна роль держави подається у вигляді "нічного сторожа". Думається, що прихильники цієї моделі ще й досі залишаються в полоні ідей періоду панування дрібного товарного виробництва 17-18 століття. Сучасне високотехнічне виробництво є як наукоємним, так і інвестиційно об'ємним. Організація науки, освіти, інновацізація виробництва, досягнення сталого розвитку потребують значної концентрації як фінансових, так і матеріальних ресурсів. За таких умов держава починає виконувати роль економічного інтегратора, здійснюючи необхідні владні функції, виходячи з інтересів всього суспільства.

Для України перехід до інституціональної системи з широкими економічними функціями держави, доведення масштабів державної власності і державних фінансів до розмірів, які б створювали структуру регульованої і соціально спрямованої ринкової економіки, є суспільною потребою дня. Це вирішальна умова модернізації національної економіки та формування її конкурентних переваг.

Висновок. Як бачимо, формування конкурентних переваг економіки України в результаті досягнення нової якості діалектичного взаємозв'язку "відносини власності – економічна влада" передбачає забезпечення глибоких якісних змін як у системі відносин власності, яка формувалася в Україні в перехідний період, так і у відносинах економічної влади. Вихідним пунктом прогресивних змін, інтегратором всіх ланок формування конкурентних переваг економіки України має бути утвердження інтелектуальної власності. Під впливом цих змін мають також здійснюватися глибокі перетворення у корпоративній власності, власності у фінансовій сфері та аграрному секторі. Своєрідним інтегратором всього процесу формування конкурентних переваг

національної економіки має бути держава (підвищення ролі державної власності та удосконалення державної влади).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статистичний щорічник України за 2011 рік. – Київ, ТОВ "Август Трейда", 2012. – 558 с.
2. Панченко І. Quo vadistis? Казус "української приватизації" // Економіка України. – 2012. – № 2. – С. 46-58.
3. Радченко В.В. Первісне нагромадження та власність в трансформаційній економіці України // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 18. Економіка і право: 36 наукових праць. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. – 2008. – № 6 – 179 с.
4. Чухно А.А. Модернізація економіки та економічна теорія // Економіка України. – 2012. – №9 – С. 4–12.
5. Якубенко В.Д. Власність, економічна влада та управління: навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2011. – 373 с.
6. Земельний кодекс України. – К.: Атіка, 2001. – 96 с.

Стаття надійшла до редколегії 27.02.13.

Радченко В.В., канд. экон. наук, проф.

Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев

ДИАЛЕКТИКА ОТНОШЕНИЙ СОБСТВЕННОСТИ И ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ВЛАСТИ В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

В статье исследуется проблема влияния отношений собственности и экономической власти на формирование конкурентных преимуществ экономики Украины. Речь идет о том, что современная система отношений собственности и экономическая власть в нашей стране не могут сформировать такие преимущества. Для решения проблемы необходимо обеспечить развитие как всей системы отношений собственности, так и экономической власти в стране. В первую очередь о развитии интеллектуальной собственности, на основе чего нужно обеспечить усовершенствование отношений корпоративной собственности, собственности в сфере финансов и в аграрном секторе экономики. Особая роль в формировании конкурентных преимуществ экономики Украины отводится государству (государственной собственности, государственной власти).

Ключевые слова: отношения собственности, экономическая власть, диалектика отношений собственности, диалектика экономической власти, конкурентные преимущества

Radchenko V.V., PhD., Professor

National Pedagogical Drahomanov University, Kyiv

DIALECTIC PROPERTY AND ECONOMIC POWER IN THE CONTEXT OF COMPETITIVE ADVANTAGE OF ECONOMY OF UKRAINE

The paper explores the problem of the impact of ownership relations and economic power in creating competitive advantage of the economy of Ukraine. The point is that the current system of property relations and economic power in our country can not generate such benefits. To solve the problem, you need to ensure the development of the country as a whole system of property relations and economic power. First and foremost, the development of intellectual property based on what is necessary to ensure the improvement of relations corporate property, property finance, and in the agricultural sector. A special role in shaping the competitive advantages of economy of Ukraine allocated state (state-owned, public authorities).

Keywords: property relations, economic power, the dialectic of property relations, the dialectic of economic power, competitive advantage.